

ÖVERSIKTER OCH GRANSKNINGAR

”O, eviga ungdom...”

Av Birgitta Skarin Frykman

Johan Wennhall: Från djäkne till swingpjatt. Om de moderna ungdomskulturernas historia. Diss. English summary. Etnolore 16. Skrifter från Etnologiska institutionen vid Uppsala universitet. 1994. 146 s., ill.

Intentioner och mottagare

Det är inte ovanligt att etnologisk forskning tar avstamp i en vetenskaplig problematisering av personliga erfarenheter. Johan Wennhall (JW) upplevde, att hans uppväxt på 1960- och 1970-talen var ”att leva i mitten av en mycket märklig och dynamisk tid, där etablerade sanningar och regler ständigt utmanades”. Den erfarenheten gav upphov till önskan att förstå en epok ur ett ungdomsperspektiv. Det är följdriktigt, att JW har blivit en av dem som byggt upp ungdomsforskningen till ett aktivt, tvärvetenskapligt forskningsfält.

JW:s avhandling *Från djäkne till swingpjatt* vänder sig till både de vetenskapliga auditorier, där han har sin förankring: etnologerna och ungdomsforskarna. Dess grundläggande frågeställning: ”Vilka är de historiska förutsättningarna för de moderna ungdomskulturerna?” är å ena sidan en kritik av dagens ungdomskulturforskning för att den i stor utsträckning saknar ett etnologiskt, historiskt jämförande perspektiv. Å den andra vill avhandlingen bidra till den etnologiska kunskapen om ungdom och hävda betydelsen av ett ungdomsperspektiv inom etnologisk forskning. Vidare låter JW ana ett emancipatoriskt syfte. Ungdom uppfattas som en undertryckt, men inte vanmäktig

Birgitta Skarin Frykman var fakultetsopponent på Johan Wennhalls disputation vid Uppsala universitet den 24 maj 1994.

grupp, i det gerontokratiska svenska samhället. Ungdom skapar alternativ, mot- eller subkulturer, som är viktigare bidrag till samhällsförändringen än som vanligen medges.

Avhandlingen vill följaktligen förmedla olika budskap, beroende på om läsaren är etnolog eller ungdomsforskare. Den ska dessutom läsas på två betydelsenivåer. Vad som i förstane ter sig som en empirität exposé över ungdomskultur i Västerås från 1800-talets början fram till andra världskriget har, litet tillspetsat, egentligen inga ambitioner att skildra ungdomskulturen i Västerås.

Den dominerande empirins underordnade roll kan förstås utifrån att JW inledningsvis kort konstaterar, att metodiskt använder han sig av kulturanalys kopplad till lokalstudien. Empirins funktion blir då att underbygga JW:s inledande teser; att ungdomskulturer har historiska rötter; att ungdomskulturer förändras och måste sättas in i sin samhälleliga kontext; att ungdomskulturer får sin utformning av kampen mellan de gerontokratiska försöken att utöva kontroll och ungdomskulturernas egna autonomistävanden. I det sammanhanget betonar JW, att ungdomstidens villkor, utformning och upplevelser skiljer sig utifrån både klass och kön. Forskningen måste därför inriktas på variationerna genom att fokusera ungdomskulturer i pluralis. Det geografiska rummet som komparativ dimension tangeras men spelar en underordnad roll i framställningen.

Inifrån eller utifrån?

För en etnolog som inte bekänner sig till Billy Ehns och Orvar Löfgrens *Kulturanalys* (1982), blev oppositionen en grannliga uppgift. Från början slog frågetecken och brister i den empiriska framställningen i ögonen. Med varje genomläsning fram-

trädde emellertid den kulturanalytiskt konsekventa och genomarbetade studien desto tydligare och belyst avhandlingens förtjänster.

Det senare innebär inte, att JW omvänt mig till anhängare av kulturanalys enligt den ovannämnda handboken. Avhandlingen har tvärtom styrkt min uppfattning om att kulturanalys i den formen är en vetenskapligt tveklaktig metod med många fallpropar. Däremot ställdes jag som opponenter inför en principiellt viktig fråga. Skall doktorandens genomförande av sina redovisade intentioner eller opponenter egna, vetenskapliga ställningstaganden läggas till grund för granskningen? Eller – med en etnologisk problematisering – skall ett inifrån- eller utifrånperspektiv vara vägledande vid bedömningen?

Jag valde, att i första hand söka förstå och bedöma avhandlingen utifrån dess egna förutsättningar, d.v.s. som en kulturanalytisk avhandling. Det perspektivet kompletteras med synpunkter på hur JW hanterat empirin utifrån andra vetenskapliga kriterier.

En dynamisk processtudie

Utifrån de kulturanalytiska utgångspunkter, som JW bara kort hänvisar till, måste avhandlingen läsas som en helhet; en syntes av hypoteser och empirins relevans för tolkningen (Ehn, B. och Löfgren, O. 1982:116ff). Ett rikt källmaterial underbygger existensen av ungdomskulturer i Västerås från 1800-talets början fram till andra världskriget. Ungdomskulturerna sätts konsekvent in i en samhälls- och lokal kontext. Det framgår, att även om ungdomskulturer funnits under hela tidsperioden, har deras utformning varierat.

Avhandlingen förs inte bara framåt av att JW:s inledande teser går igenom hela den undersökta tidsperioden – från förindustriella ungdomskulturer fram till den punkt då tonåringen i modern tappning har växt fram ur sina historiska rötter. De analytiska tolkningsramarna vidgas i en kontinuerlig process genom att ett kompletterande, relevant teoretiskt perspektiv introduceras i varje tidsavsnitt.

Riter och rituell praxis intar en central roll under periodens äldsta del. Disciplinering och civilisering används, med hänvisning till Norbert Elias, för att förstå perioden 1850–1900. Homogenisering och differentiering; system och livsvärld i Habermas mening är tolkningsredskap för 1900-talets första decennier. Stil blir ett viktigt instrument för att förstå mellankrigstidens ungdomskulturer.

Resultatet blir en processuell, dynamisk framställning som underbygger de inledande teserna

och sammanfattas i slutavsnittet. Även om ungdomskulturer fanns också förr, har de varit föränderliga, inte som en rak linje från A till B utan mer som böljande rörelser av krafter och motkrafter. Samtidigt finns det en konstans både i existensen av ungdomsperiod och samhälls- och gerontokratiska krafter för att underordna ungdom liksom i differentieringen utifrån klass och kön.

Avslutningsvis konstaterar JW, att i dynamiken mellan makt och motstånd producerar ungdomar aktivt alternativa kulturella mönster. Så länge ungdom fortsätter att vara en underordnad fas kommer ungdomar också i framtiden att skapa kulturer som är i dissonans med hur vuxna vill ha det.

Tyst kunskap

JW:s sätt att förhålla sig till källmaterialet är i linje med kulturanalytiska metodregler. Den presenterade empirin utgör ett urval för att underbygga tesen eller tolkningen av ungdomskultur som autonom motkraft; med egna symboler eller stilar; i kamp mot samhälls- och institutionell kontroll, disciplinering, civilisering och institutionalisering. När han plockar empiriska data för att skapa ett mönster eller en modell av ungdomskultur gör han ett materialbricolage. Målet är en logiskt konsistent framställning, där det finns en överensstämmelse mellan tolkning och presenterad empiri (Ehn, B. & Löfgren, O. 1982:116ff).

Denna sammanfattning av de kulturanalytiska utgångspunkterna motiveras dels av att de utgör min bedömningsgrund, dels av att JW inte själv presenterar metoden. Han lovar visserligen inledningsvis att återkomma med en precisering (s. 12) men förverkligar inte sitt löfte. Det är beklagligt av flera skäl.

Etnologisk kulturanalys i den aktuella betydelsen är en allmänt sett både okänd och okonventionell metod, som i många avseenden strider mot i andra sammanhang vedertagna kriterier för humanistisk forskning. En avhandling ska inte bara kunna förstås av en invigd grupp. Med JW:s ambition att hävda betydelsen av ett ungdomsperspektiv i historien, blir det viktigt, att den kan läsas och förstås utifrån sina egna förutsättningar av exempelvis historiker. Den ska helst inte heller begripas bara av dagens etnologer utan i möjligaste mån också av etnologer i framtiden.

Behovet av en bruksanvisning underbyggdes av den historieprofessor som extraopponerade. Han bekräftade farhågorna genom att, med en god formulering, tala om "en nyckfull, exemplifierande metod" och behandla undersökningen som om den var en historik över ungdomskulturer i Västerås. Genom att precisera kulturanalys som metod,

hade JW kunnat ta udden av en del av den kritik som baseras på andra premisser.

Idé och verklighet

I mötet mellan teser och empiri, har idéerna på ett oproblematiserat sätt fått dominera över verkligheten. Det hör till de kulturanalytiskt konsekventa dragen. Det är tankekartan och inte verklighetsterängen som har tolkningsföreträde. "Teorin skapar källorna" (Ehn, B. & Löfgren, O. 1982:120).

Ett exempel är JW:s definition av ungdomskultur. Med det avser han "ungdomars manifesterade kollektiva reaktioner och bearbetningar i en gerontokratisk kontext" (s. 19). Han vill att "ungdom" skall innefatta både pojkar och flickor. Samtidigt framhåller han, vad gäller historiska källmaterial, att ungdomar är dåligt representerade och att flickor är ännu osynligare än pojkar. Han tar vidare upp den kritik som riktats mot ungdomskulturforskningen för att den kommit att fokusera gång eller grupper, något som främst karakteriserar pojkar. När JW trots detta definierar ungdomskultur som *kollektiva* reaktioner, leder det också här till att flickor får en undanskymd eller passiv roll. Önskan att skriva om båda könen har skytt sikten. Kvinnlig ungdom hade varit mer betjänt av att i klartext exkluderas i stället för att marginaliseras.

De manliga ungdomskulturer som avhandlingen fokuserar bär vidare tydlig klassprägel. Klasskillnader och -konflikter hör till de teman JW konsekvent diskuterar i texten. Då blir det svårt att förstå varför den inledande definitionen enbart tar fasta på den gerontokratiska kontexten. Både empiri och analys övertygar om att manliga ungdomsgrupper också formas utifrån en maktgrupp inom ungdomsgruppen, av behovet att markera gränser till *andra* manliga ungdomsgrupper och då ofta på grundval av skilda klasstillhörigheter. Vidare framgår, att gerontokratiska maktsträvanden har en tendens att främst söka kontrollera arbetarungdomen. Tesen om gerontokratisk makt har, med andra ord, kommit att fördölja andra maktstrukturer av betydelse för ungdomars reaktioner och bearbetningar. Det hade varit mer rättvisande att tala om en gerontokratisk, *socioekonomisk differentierad* (kursiv=rec:s tillägg) kontext.

Definitionen leder över till en annan sida av frågan om idé och verklighet. Vad menas med ungdom i förhållande till barn och vuxna? Till mer renodlade ungdomsgrupper under 1800-talets första hälft för JW studerande samt "gossarna och flickorna i hantverks- respektive tjänsteklassen" (s. 30). Samtidigt konstaterar han beträffande gesällerna att bland dem, liksom bland drängar och bodbetjänter, fanns också ett betydande antal äldre perso-

ner, ibland gifta med barn. Den sysselsättningsstatistik som JW redovisar är inte specificerad varken till ålder eller civilstånd. Vad säger den då om inslaget av ungdom i respektive grupp?

En detaljfråga som ändå har med akribin att göra är den tabellariska uppgiften (s. 29) om att det 1820 fanns 80 gesäller i Västerås. På s. 31 är de 84. Mellan gossar/lärgossar är det också en diskrepans i tabellerna utan att avvikelserna kommenteras.

Autonomi?

"Autonomi" är, i likhet med ungdomskultur ett centralt ord, som däremot *inte* vare sig definieras eller problematiseras. Till JW:s utgångspunkter hör att ungdomskulturer formas i kampen mellan strävan efter autonomi från ungdomarnas sida och samhällliga åtgärder för att stävja utbrytningar och etablera kontroll. Konsekvent refererar JW till autonoma tendenser i de ungdomsgrupper han skildrar.

Exemplen på ungdomlig autonomi i hantverksmiljö under tiden fram till 1850 hör också, som jag ser det, till det som präglas av önsketänkande mer än faktiska förhållanden. Där sägs bl.a., att hantverkets lärlingar, tillsammans med andra ungdomar i samma sociala position "knöts tätt tillsammans, ibland i organiserade former" (s. 32). Själv känner jag inte till några organiserade lärlingssammanslutningar från första hälften av 1800-talet. Påståendet hade behövt beläggas i en not.

Den gesällautonomi, som JW framhåller, är inte oproblematiserad. För det första kan gesäller inte utan vidare diskuteras som en homogen grupp. De hade socialiserats in i de hävdvunna hierarkier som fanns mellan olika hantverksyrken. Det fanns ingen allmän gemenskap mellan gesäller från olika yrken, lika litet som det fanns en solidaritet mellan lärlingar och gesäller inom samma yrke (Skarin Frykman, B. 1987:234ff; 1990:207ff). Kanske var förhållandena i Västerås annorlunda – men avhandlingen styrker inte att så skulle ha varit fallet.

Liksom JW menar jag emellertid, att både lärlings- och gesällstatusen innehöll incitament till ifrågasättande av den rådande, sociala ordningen. Samtidigt var ett sådant förhållningssätt också en integrerad del av mästarmedvetandet. Gesällerna tenderade att reagera när deras ära skymfades – i förhållande till mästarna, till gesäller inom andra yrken och till lärlingar allmänt sett – men det slaget av reaktion fanns väl så mycket hos mästarna i deras sociala kamp, både inbördes och i förhållande till de socialt överordnade köpmännen (Skarin Frykman, B. 1987:76ff). Som uttryck för en mentalitet kan gesällernas protestreaktioner likaväl ses som belägg för att de internaliserat ett socialt kämpan-

de mästartänkande. De kan inte utan diskussion tolkas som entydiga uttryck för ungdomliga autonomisträvanden.

När JW beträffande de senare tidsfaserna talar om autonomi med referens till intresseföreningar och ungdomsstilar blir det än mer oklart vad som avses. Min slutsats blir att strävan efter autonomi – vare sig det handlar om formell frihet från vuxeninflytande, ungdomsspecifika värderingar eller något annat – hör till konstanterna i ungdomskulturerna men växlar uttrycksformer i en förändrad samhälllig kontext. Kanske skulle autonomi kunna karakteriseras som ett "flytande begrepp", ständigt närvarande men i olika gestalter. Där ligger i så fall dess betydelse som redskap för att förklara och förstå ungdomskulturernas konstans och föränderlighet. Har jag rätt, är det en brist i JW:s framställning – då borde han ha formulerat autonomins betydelser och begreppets problematiserande roll. Så mycket tolkning skall inte krävas av läsaren.

Litteratur och källkritik

JW visar hur konfirmationen, sedan den återinförts 1811, snabbt blir den övergångsrit som markerar inträdet i ungdomstiden. Med hänvisning till Michael Mitterauer *Ungdomstidens sociala historia* (1991) och sitt eget material konstaterar han sedan att ingående av äktenskap avslutade ungdomstiden (s. 109). Det senare hör emellertid till det allmänvetenskapliga kunskapsgodset, som framgår exempelvis av Mats Hellspongs och Orvar Löfgrens grundbok *Land och stad* (1972:251ff).

Det är begripligt, att den nyligen översatte Mitterauer är en aktuell referens bland svenska ungdomsforskare. Det hade ändå varit både riktigare och en poäng att inte bara i den inledande forskningsöversikten utan också konsekvent i texten, som t.ex. i det här sammanhanget, visa på den kunskap om ungdom som finns inom etnologiämnet.

Jag har svårare att förstå varför JW underbygger sin källkritiska reflektion, att officiella källmaterial produceras av maktavande eller hegemoniska grupper, med en hänvisning till socialantropologen Ulf Hannerz (s. 21). Jag hyser stor respekt för Ulf Hannerz men kan inte bortse från att svenska historiker – och etnologer – faktiskt länge har varit medvetna om det förhållandet. Eftersom skapandet av officiella källmaterial hör till de kulturella hegemonisträvandenas vapenarsenal, hade det dessutom varit motiverat med en hänvisning till Antonio Gramsci.

Liksom vad gäller valet av litteraturreferenser skall också källkritiken belysas av några exempel.

JW skriver själv, att nedskrivna minnen, memoarer och intervjuer är problematiska material, därför att de är efterkonstruktioner av en ungdomsperiod (s. 22). I den efterföljande diskussionen av förenande och splittrande krafter bland djäknarna under perioden fram till 1850, konstaterar han, att det fanns en social spridning inom djäknkåren, men menar att den överflyglades av identiteten som skolelev, möjlig uppsplittrad av ursprungsort (s. 37). Hans enda redovisade belägg är en artikel av en Garsten i *Arosiana* från 1923 med titeln "Lärjungarnas vid Västerås läroverk sociala härstamning under perioden 1861–1920". Den refererade uppsatsen hänvisar för det första till JW:s följande tidsperiod. Den är dessutom skriven av en tillbakablickande elev. Också Garsten kan naturligtvis misstänkas för att idyllisera ungdomstidens förflutna, i synnerhet som han skriver vid en tid då, med JW:s egen eleganta formulering, modernitetens entreprenörer och folkhemmets ingenjörer hade konstruerat bilden av den homogena ungdomen, utan klassspecifika särdrag (s. 98).

Vi får vidare veta att under tiden 1850–1860 visar talrika rättegångar, att den manliga västeråsungdomen var, med JW:s språkbruk, odisciplinerad och ociviliserad. Disciplinerings- och civiliseringsprocessens framgång liksom ungdomarnas egen inre kraft får sedan bestyrkas av det minskade antalet rättegångsfall från slutet av 1860-talet. Det blir bara ett konstaterande av att så skedde, däremot finns ingen diskussion av *varför* eller *hur*. Med kulturanalytisk metod är det inte heller nödvändigt. Ändå vet vi att åtal är beroende av brottsrubricering och att 1850-talet var en period då det förekom att polisväsendet omorganiserades, vilket fick effekter för ingripandena (Bergman, K. 1990:36ff).

"Hälsan tiger still" är ett ordspråk som det finns skäl att ta på allvar i forskningssammanhang, inte minst när det gäller frågor som rör just disciplinering och civilisering. Helen Brembeck har i *Tyst, lydig, arbetsam – om barnuppföstran på den västsvenska landsbygden* (1986) visat på de skötsamhetsnormer som insocialiserades under barndomen. Med industrialisering och urbanisering var det i stor utsträckning landsbygdsungdomar som flyttade till städerna. De hade förvisso inte fostrats till samhällliga protestanter men väl till luthersk arbetsetik.

Till riskerna med rättegångsmaterial hör att avvikande beteenden lätt blir representativa för en grupp. Den etnolog/historiker som vill nå underrepresenterade grupper och griper efter domböcker på grund av att där faktiskt finns både ungdomar och arbetarklass, kan lätt hamna i den hegemoniska fälla han syftar till att avslöja. Han får visserli-

gen, för ovanlighetens skull, upplysningar om bådadera, men det är en information på överhetens villkor. Den forskare som i glädje över rättegångsprotokollens kvalitativa upplysningar försummar att diskutera representativiteten, riskerar att bara bestyrka den hegemoniska maktens massmediala tolkningsföretråde.

Tro eller vetande

Exemplen på invändningar mot JW:s underbyggnad, hör nära samman med bristen på redovisade belägg. JW är mycket sparsam med både noter och litteraturreferenser. Det bestyrker intrycket av att JW vänder sig till en krets av införstådda och invigda. Komplicerade och omdebatterade begrepp som modernitet eller modernisering, postmodernitet och diskurs används som oförklarade ord utan hänvisning till deras begreppsliga innebörd eller pågående diskussioner. I några fall nämns författare i texten utan vare sig not eller litteraturreferenser. Vanligast är dock ounderbyggda konstateranden. Några exempel får räckas.

"Genom klassresan, eller åtminstone i diskursen om klassamhällets upplösning, började ungdomarna som avantgarde att attackera klassamhället", skriver JW i avsnittet om mellankrigstiden (s. 120). Det är en stor och omdebatterad fråga som inte, det vet jag, främst drevs av ungdomen. De första attackerna mot klassamhället gjordes dessutom flera decennier tidigare, då arbetarrörelsen formerades. I min avhandling (1987:221ff) hade jag anledning att poängtera att bland bagarna i Göteborg var det de gifta männen, inte de unga och ogifta, som var drivande i den viktiga del av samhällsförändringen som fackföreningsbildandet utgjorde.

Det är vidare förvånande, när JW utan någon som helst förklaring eller diskussion placerar skolan, inklusive privatskolorna, bland folkrörelserna (s. 70ff). Dit förs även nationalismen och skarp-skytterörelsen vilket inte heller är självklart utan kräver ett förtydligande. På ett annat ställe skriver JW "... genom engagemanget i idrotten skapades den största folkrörelse vi någonsin haft" (s. 120). Läsaren får ingenstans någon motivering till varför idrottsrörelsen, som ändå var av betydelse för många ungdomar, bara berörs i förbigående.

Beträffande mellankrigstiden konstateras att "... stockholmsäktenskap och preventivmedel kullkastade beprövade former" (s. 121). Historikern Margareta Matovic saknas i litteraturlistan men har i sin avhandling *Stockholmsäktenskap* (1984) belagt dem redan under 1800-talet.

En mening som "Med nagellack, läppstift och cigarett och/eller i yrkes och utbildningsambitio-

ner fortsatte tjejerna suffragetternas arbete" (s. 120) lämnar i sin svepande täthet, utan referenser, läsaren närmast andlös med sina krav på förståelse av och tro på förf. Jag ska inte kommentera den uttömmande bara ta upp ordet "tjej". Det hör till de slangord som ändrat valör. För de yngre, till vilka JW hör, är det idag ett neutralt ord för flicka (Andersson, L-G. 1985:177ff). Enligt muntlig information från Lars-Gunnar Andersson, professor i svenska vid Göteborgs universitet, betydde tjej från sent 1800-tal, då ordet först började användas i slangspråket, och fram till andra världskrigets slut "dålig" flicka. När JW använder "tjej" som allmän benämning på flicka både i avsnittet om det tidiga 1900-talet liksom i citatet ovan, som avser mellankrigstiden, är det en anakronism som också får konsekvenser för innehållet. Jag tror inte att JW menar, att det var de prostituerade som förde arvet från suffragetterna vidare.

Sammanfattning

JW:s avhandling är ett viktigt tillskott till en ungdomsforskning, som i stor utsträckning saknar ett historiskt perspektiv. Till dess förtjänster hör vidare, att den är välskriven och har en klar disposition. Trots att varje epok skildras utifrån samma beståndsdelar för jämförelsens skull, varieras framställningen tillräckligt för att den ska bli spänstig och dynamisk.

Avhandlingens styrka ligger både i dess intentioner och deras konsekventa genomförande. Förmågan att föra en tankelinje rakt igenom en framställning är också allmänt sett berömvärd. Den kultur-analytiska modellen är väl genomförd men visar just därför sina svagheter. Den logiskt konsistenta framställningen dominerar på bekostnad av ett kritiskt vetenskapligt förhållningssätt till materialet. När de inledande teserna följs av en empiri som syftar till att underbygga dem, kommer framställningen att påminna om slutorden i skolans geometriska bevisföring: "Vilket skulle bevisas." Det senare är en generell kritik av kulturalanalysen, inte enbart av JW själv.

"Hälsan tiger still" gäller inte bara för domboksmaterial utan också ofta för avhandlingsrecensioner. Bristerna i behandlingen av empirin har här fått relativt stort utrymme för att styrka min negativa kritik. Det som är invändningsfritt har inte fått motsvarande uppmärksamhet.

Avslutningsvis vill jag framhålla förtjänsterna i materialbricolaget. På ett koncentrerat utrymme visar JW med många olika slag av exempel på ungdomskulturella uttryck under tidsperioden. De bidrar till livfullheten och är högradigt intresseväckande. JW har uppenbarligen långt större kun-

skaper än dem han redovisar här. Han stimulerar läsarapptiten och nyfikenheten. Det är att hoppas, att hans avhandling bara är en början till flera arbeten med ett historiskt perspektiv på ungdomskulturer utifrån exemplet Västerås.

Litteratur

- Andersson, Lars-Gunnar 1985: *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm.
 Bergman, Kjell 1990: *Poliser. Mellan klassförtryck och brottbekämpning*. Göteborg. Akad. avh.
 Brembeck, Helen 1986: *Tyst-tydig-arbetsam. Om barnutjöfostran på västsvenska landsbygden under senare delen av 1800-talet*. Göteborg.

- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1982: *Kulturanalys*. Lund.
 Hellspong, Mats & Löfgren, Orvar 1972: *Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. Lund.
 Matovic, Margareta 1984: *Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850–1890*. Stockholm. Akad. avh.
 Skarin Frykman, Birgitta 1987/1985/: *Från yrkesfamilj till klassgemenskap. Om bagare i Göteborg 1800–1919*. Göteborg. Akad. avh.
 Skarin Frykman, Birgitta 1990. *Arbetarkultur – Göteborg 1890*. Göteborg.

Bengt Nordenberg som folklivsskildrare

Av Nils-Arvid Bringéus

Ann-Marie Elmquist: Bengt Nordenberg: folklivsmålaren. Diss. Lund. Eget förlag. Karlshamn 1994. 355 s., ill.

Bengt Nordenberg (1822–1902) har inte fått stort utrymme i Nationalencyklopedin. Hade artikeln publicerats några veckor senare borde en hänvisning till Ann-Marie Elmquists nyutkomna avhandling kunnat hjälpa den läsare som vill veta mer. Eftersom boken inte är utgiven på något förlag utan distribueras av författaren själv finns det nu risk att den inte blir så känd och spridd som den är värd.

Nutida doktorsavhandlingar skall skrivas inom en begränsad tidsram och är inga livsverk. Ann-Marie Elmquists avhandling bryter mönstret. Författaren har hunnit högt upp i åren och det är glädjerikt att hon orkat slutföra sitt opus magnum. Bengt Nordenberg har äntligen fått den monografi han förtjänat.

Forskningsbakgrund

Redan efter Nordenbergs död hade intendent Georg Karlin på Kulturen i Lund planerat en bok om honom, bl.a. baserad på hans egen brevväxling med konstnären. Som pastorsadjunkt i Asarum i

Blekinge 1898–1910, där Bengt Nordenberg växte upp, gjorde den folkloristiskt intresserade Anders Helgesson (1869–1944) några år senare förarbeten för en studie om Bengt Nordenbergs barn- och ungdomsmiljö. Han intervjuade personer som kände Nordenberg och räddade värdefulla släktbrev. När Karlin år 1912 ville låna ett tacke av Helgesson bad denne att som en gentjänst få ta del av Bengt Nordenbergs dagbok, vilket han redan 1908 hade begärt. I ett obeaktat brev på Kulturen skriver Helgesson den 29/2 1912: "Jag ger mitt hedersord – skriftligt om Intendenten så önskar – på att ej publicera något förrän Intendenten blivit färdig med och utgivit sitt arbete."

Karlin släppte varken sitt material eller tanken på Nordenbergboken. Vid Kulturhistoriska föreningens möte den 7 april 1933 höll han "ett kåserande föredrag om sin gamle vän Nordenberg och bebådade då en dylik bok". Mer än en liten minnesutställning på Kulturen blev det inte. Recensenterna i Skånska Dagbladet och Arbetet (9 och 10 mars 1934) var inte särskilt entusiastiska. Eftersom någon katalog ej utgavs ger de dock värdefull information om denna första Nordenbergutställning.

Helgesson gav också upp men hans material kom till Blekinge läns museum, något som inte ens